

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАХСУЛОТЛАРИ ЭКСПОРТ ГЕОГРАФИЯСИНИ КЕНГАЙТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Абдушукuroва Мадинабону Махаматали қизи

Тошкент давлат иқтисодий университетининг магистранти

email: abdusukurovovomadina0@gmail.com

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
Volume: 1 Issue: 7 DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss7/a22	Мақолада Ўзбекистоннинг Европа Иттифоқи билан GSP+ тизими бўйича иқтисодий имкониятлари кўриб чиқилиб, тўқимачилик, кимё, қишлоқ хўжалиги ва электротехника саноатида эришилган ютуқлар очиб берилган. Эришилган ютуқларга қарамай, экспортни диверсификация қилиш, хусусан, халқаро маҳсулотларни сертификатлаш билан боғлиқ муаммолар таҳлил этилган.
KEYWORDS	Экспорт географияси, GSP+, АгроЭкспресс, меҳнат бозори, қишлоқ хўжалиги, ялпи ички маҳсулот.

Кириш (Introduction/Введение)

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2024 йил учун давлат бюджетининг асосий йўналишларида бағишланган йиғилишида Қишлоқ хўжалигида “катта сакраш”га фақат илм орқали эришиш мумкинлиги таъкидланди. Бу борада ер сифати, нав ва агротехнологияга замонавий илмий ютуқларни кенг татбиқ этиш орқали бир гектарда пахта ҳосилдорлигини 50 центнерга, ғаллада 100 центнерга етказиш вазифаси қўйилди.

Масалан, GSP+ схемаси бўйича Ўзбекистон Европа Иттифоқига 6200 турдаги товарларни божсиз етказиб бериши мумкин, бироқ амалда фақат 384 турдаги товарлар импорт қилинади. Мақсад – Европа Иттифоқи экспорт қилинадиган маҳсулот тоифалари сонини 700 тага, етказиб бериш ҳажмини эса 1,2 миллиард долларга етказиш ҳисобланади. Ўзбекистон ҳам мана яқин йиллардан буён хомашё экспорти ҳажминикамайтириш, экспорт таркибида тайёр маҳсулотнинг улушини ошириш сингаристратегик индикатив режаларни амалга оширишга интилоқда. Жумладан, мамлакатимизнинг 2021-йилнинг апрелидан GSP+ программасига қўшилиши ҳамюртимиз экспортёрлари учун 6200 турдаги товарни Европа Иттифоқи мамлакат-ларига божхона божларисиз экспорт қилиш имконини беради [1].

Қайд этиш жоизки, Европа Иттифоқи билан савдо алоқаларини мустаҳкамлаш ва Ўзбекистон экспорти географиясини кенгайтириш бўйича кўрилган чора-тадбирлар натижасида 2022 йил якуни бўйича Ўзбекистоннинг 628 та миллий корхоналари (2021 йилнинг мос даврига нисбатан 116 тага кўп) 647 миллион АҚШ долларлик маҳаллий маҳсулотларни Европа мамлакатлари бозорига олиб кирган, бу 2020 йилдаги (292 миллион АҚШ доллари) қийматга нисбатан икки баробар кўпроқ дегандир.

Жумладан, GSP+ имтиёзлари доирасида Европа Иттифоқи бозорларига 177,4 миллион АҚШ долларлик тўқимачилик саноати (2021 йилга нисбатан 126,4 фоиз ўсиш), кимё саноати – 138,3 миллион АҚШ доллар (базис даврга нисбатан 4,7 баробар ўсиш), 19,7 миллион АҚШ долларлик (базис йилига нисбатан 103 фоиз ўсиш) қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат саноати маҳсулотлари, шунингдек, электротехника саноатидан қарийб 9 миллион АҚШ долларлик

(базис даврга нисбатан 117 фоизга ўсиш) маҳсулотлар экспорт қилинди.

GSP+ туфайли 2022 йилнинг ўзиде Ўзбекистонлик экспортчилар Европа мамлакатларига тўланиши керак бўлган импорт божларидан 28 миллион евро тежаб қолдилар. Буни Европа Иттифоқининг Ўзбекистон хусусий секторини ривожлантиришга қўшган катта ҳиссаси дейиш мумкин.

Шунинг билан баргаликда, бугунги кунда экспорт диверсификациясига, жумладан, маҳсулотларни халқаро сертификатлаштириш билан боғлиқ муаммолар тўқинлик қилмоқда. “Драйвер” тармоқларда корхоналарнинг 35% дан камроғи жажон стандартларини жорий қилган.

Давлат раҳбари йил охиригача 1700 та халқаро стандарт ва 19 та меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатни амалиётга жорий этиш, 1200 та корхонани халқаро сифат стандартларига ўтказиш бўйича топшириқлар берди. Европанинг 10 та давлати билан сертификатларни ўзаро тан олишни келишиб олиш вазифаси қўйилди.

Мавзуга доир адабиётлар таҳлили (Literature review/Литературный обзор).

Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экспорт қилишда сезиларли ўсишни бошдан кечирди ва бу уни дунёдаги етакчи экспорт қилувчи мамлакатлардан бирига айлантирди. Мамлакатимизда 20 миллион тоннадан ортиқ сабзавот ва мева етиштирилиб ушбу маҳсулотларни ташки бозорларга муваффақиятли экспорт қилинди [2]. Иқтисодчи олим А.Тўхтаев изланишлари натижасида Ўзбекистоннинг қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини хорижий мамлакатларга экспорт қилиш тажрибасини ёритиб, бу соҳада, айниқса, сабзавот ва меваларнинг аҳамиятини ёритиб берди.

Мамлакатимизда иқтисодий либераллаштириш ва маъмурий тартибга солишни қисқартириш, юқори ликвидли ва монополь маҳсулотларни реализация қилишда бозор механизмларини ошириш ҳамда биржа савдоларида шаффофлик даражасини ошириш ҳамда соғлом рақобат муҳитини ривожлантириш зарурлиги ҳақида юртимиз иқтисодчи олимлари Г.Тўраева ва А.Бурхановлар қатор тавсия ва таклифлар беришган.

Шунингдек, маскур олимлар кишлок хўжалиги махсулотларини кенг миқёсда етиштиришни ва табиий ресурслардан самарали фойдаланиш орқали Ўзбекистон чет элдан даромад олиш ва жаҳон бозоридagi ўз мавқеини ошириш имкониятига эга бўлди, дея таъкидлайдилар [3].

Юртимиздан яна бир иқтисодчи олим Д.Мамасоатов, С.Махмудов ва Ш.Хамдамовлар Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавот махсулотлари экспорти даражасини тахлил қилиб, ҳудудларнинг экспорт даражасини аниқлади ва экспорт салоҳиятини ривожлантириш ҳолатига алоҳида тўхталиб ўтган [4,5,6].

Америкалик иқтисодчилардан А.Стефанс Ўзбекистонда экспортга ихтисослашувни қиёсий устунлик вақтли кетма-кетлик тахлили орқали экспортни диверсификация қилиш 2017 йилдан буён қандай қилиб иқтисодий ривожланишга олиб келганини тахлил қилиб, Ўзбекистонни Марказий Осиё йўлбарси дея атаган [7].

Собик Иттифоннинг йирик давлатлари глобал кишлок хўжалиги бозорларида асосий ўйинчиларга айланиб бормоқда, минтақа йирик дон экспортчисига, Россия эса муҳим кишлок хўжалиги импортчисига айланиб бормоқда. Чорвачилик соҳасини ривожлантириш, донни сақлаш ва ташиш инфратузилмасини яхшилашга қаратилган сиёсат ушбу тенденцияларни сақлаб қолиш учун муҳим аҳамиятга эга, дея таъкидлайди бир қатор иқтисодчи олимлар Л.Уильям, В.Евгения, ва О.Серовалар [8].

Тадиқотни амалга оширишда фойдаланилган усуллар (Methods/Методы).

Тадиқотда илмий абстракциялаш, гуруҳлаш, қиёслаш, ретроспектив ва истикболли, эмпирик тахлил ва бошқа услублардан фойдаланилди.

Олинган натижалар (Results/Результаты).

Олиб борилган тахлиллар натижасида кишлок хўжалиги махсулотлари экспортини ривожлантириш тизмини динамик тенденцияси кўрсатиб берилган. Шу билан бирга, ушбу соҳага тўсиқ бўлаётган ҳолатлар ҳамда уларни бартараф этиш йўллари асослаб берилган.

Тахлиллар (Analysis/Анализ).

Кишлоқ хўжалиги Ўзбекистон иқтисодиётининг муҳим тармоғи бўлиб, ялпи ички махсулотнинг қарийб 25 фоизини ташкил этади ва меҳнат билан банд аҳолининг қарийб 26 фоизини иш билан таъминлайди. Пахта ва ғалла мамлакатнинг асосий экнлари ҳисобланади, аммо 2020-2021 йилларда квоталар ва нархларни назорат қилишнинг бекор қилиниши кишлок хўжалигида қимматроқ мева ва сабзавот етиштиришга ўтишни осонлаштиради.

Соҳани либераллаштиришни давом эттириш ва 2022 йилда жаҳонда бугдой нархининг кескин ошишини акс эттириш учун давлат 2022 йил 1 июндан бошлаб донни сотиб олиш ва сотишда бозор нархларига ўтди. Кишлоқ хўжалиги махсулотлари экспорти 2022 йилда Ўзбекистоннинг ташқи даромадларига қарийб 8,4 фоиз ҳисса қўшди [9,10].

2021 йил ноябрь ойидан бошлаб Ўзбекистон ва Россия агро-озик-овкат махсулотларини музлатгичли контейнер поездларида 4-7 кунда етказиб бериш имконини берадиган "Агроэкспресс" логистика йўлаги лойиҳасини ишга туширди. 2022 йил феврал ойида ЕОИИ мамлакатлари бош вазирлари Ўзбекистон ва Хитойга агро-озик-овкат махсулотларини тез етказиб бериш ва савдони осонлаштириш бўйича Евроосиё АгроЭкспресс (Eurasian AgroExpress) лойиҳасини амалга оширишни маъқуллаган эди.

Ҳукумат жадал ривожлантириш дастурлари, илғор илм-фан ютуқларини қўллаш, рақамлаштириш ва янги технологияларни ўзлаштириш орқали 2022-2026 йилларда кишлок хўжалигининг йилгача камида 5 фоиз ўсишини таъминлаш ва фермерлар даромадини икки баравар оширишга режа қилмоқда.

Маҳаллий ва экспорт қилинадиган махсулотларга қўшимча қиймат яратиш мақсадида қайта ишлаш ва қадоклаш имкониятларини янада ривожлантириш ҳам устувор вазифа бўлиб қолмоқда.

Миллий иқтисодиётида қайта ишлаш ва қадоклаш имкониятларини ошириш ҳам маҳаллий, ҳам экспорт махсулотига қўшимча қиймат қўшиш учун зарурдир. Бу имкониятлар нафақат махсулотлар сифати ва жозибдорлигига ҳисса қўшади, балки ўзгарувчан истеъмолчилар талабларини қондириш, махсулот хавфсизлигини таъминлаш ва халқаро бозорда рақобатбардошликни оширишда муҳим роль ўйнайди.

Бугунги рақобатдош бозор шароитида маҳаллий ва экспорт махсулотларига қўшимча қиймат қўшиш учун қайта ишлаш ва қадоклаш имкониятларини янада ривожлантириш ажралмас ҳисобланади. Илғор технологиялар ва инновацион ечимлардан фойдаланиш орқали корхоналар махсулот сифатини оптималлаштириши, истеъмолчиларнинг жозибадорлигини ошириши ва бренд фарқлинишини кучайтириши мумкин.

Бундан ташқари, қайта ишлаш ва қадоклаш имкониятларига инвестициялар нафақат иқтисодий ўсишни рағбатлантиради, балки ўзгарувчан истеъмолчиларнинг афзалликлари ва глобал тенденцияларга мос келадиган барқарорлик мақсадларига ҳам ҳисса қўшади. Шу сабабли, сиёсатчилар, саноат манфаатдор томонлари ва корхоналар қиймат яратиш ва бозорни кенгайтириш учун янги имкониятларни очиш учун қайта ишлаш ва қадоклаш имкониятларини ривожлантиришга қаратилган ташаббусларга устувор аҳамият беришлари керак.

2023 йил якунига қадар қайта ишлаш қувватлари бўйича қуйидаги кўрсаткичларга эришиш белгиланган: мева-сабзавот ишлаб чиқаришни 3,2 миллион тоннага, сут ишлаб чиқаришни 3 миллион тоннага, гўштни қайта ишлашни 450 минг тоннага етказиш. 2023 йилда кишлок хўжалиги соҳасида юқори қиймат занжирини яратиш бўйича лойиҳаларга жами 1 миллиард доллар йўналтирилди.

Шу кунга қадар "Даладан истеъмолчи"га" ҳосилдорликни ошириш кишлок хўжалигида олиб борилаётган ислохотларнинг асосий йўналиши ҳисобланади. Кишлоқ хўжалигини рақамлаштириш, ер унумдорлигини ошириш, замонвий кишлок хўжалиги технологияларини жорий этиш учун 600 миллион доллар миқдорида кредит ва грантлар жалб этилди.

2022-2026 йилларда барча ҳудудларда "ягона дарча" тамойили асосида 100 дан ортиқ турдаги кишлок хўжалиги хизматлари, жумладан, тупроқ шароитини яхшилаш, ўсимлик касалликларига қарши курашиш, уруғ танлаш каби муҳим хизматларни кўрсатадиган Кишлоқ хўжалиги билимлари ва инновация марказлари ташкил этилди.

Ҳукумат 2026 йилга қелиб тўқимачилик ишлаб чиқаришни икки баравар ошириш, Ўзбекистоннинг қўшилган қиймат занжиридagi ўрнини яхшилаш ва бундан буён ўз пахта хомашесини экспорт учун воситачилик ёки истеъмол товарларига айлантиришни режалаштирмоқда.

Кишлоқ хўжалиги Ўзбекистон сув ресурсларининг 90 фоизини истеъмол қилади. Давлат сувни тежовчи технологияларни жорий қилишни субсидиялайди ва самарадорликни ошириш орқали 2026 йилгача камида 7 миллиард куб метр сувни тежашни режалаштирмоқда. Жаҳон банки маълумотларига қўра, Ўзбекистон ҳозирда сув унумдорлиги бўйича дунёнинг энг қуйи 20 та давлати қаторидан жой олган ва ҳар бир кубометр сувдан атиги 0,6 доллар ишлаб чиқаради, бу эса жаҳон бўйича ўртача 15 АҚШ долларини ташкил қилади [11,12].

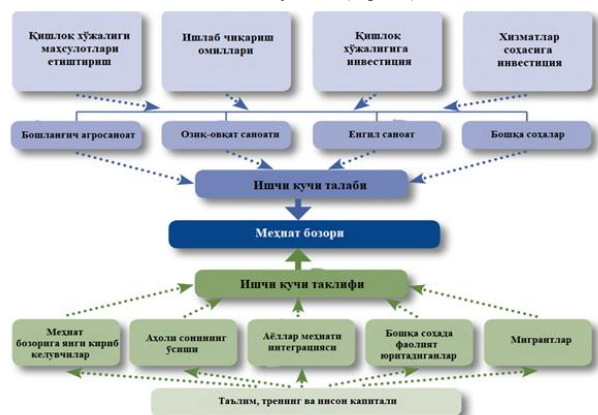
Мамлакатнинг озик-овкат хавфсизлигини яхшилаш мақсадида Ўзбекистон ҳукумати сўнгги бир неча йил ичида бугдой етиштиришга алоҳида эътибор қаратиб, паррандачилик ва чорвачиликни қўллаб-қувватлади. 2022-йил феврал ойида чорвачилик тармоғи ва унинг тармоқларини ривожлантириш бўйича 2022-2026 йилларга мўлжалланган Дастур қабул қилинган[13].

2023 йил 20 апрелда Жаҳон банки чорвачилик тармоғини ривожлантиришнинг иккинчи лойиҳасига 240 миллион доллар миқдорида кредит ажратишни маъқуллади.

Сўнгги йилларда янги мева ва сабзавотларнинг рентабеллиги ошди ва маҳаллий фермерлар ушбу махсулотларнинг экспорт бозорларини ривожлантириш бўйича агрессив режаларга эга. Ҳукумат 2022-2025 йилларда кичик оилавий фермер хўжаликларига йирик фермер хўжаликлари ва кластерлардан ўтказилган 200 минг гектар пахта ва ғалла ерларини ўн йиллик ижарага беришни таклиф қилади ҳамда кредитларни қўллаб-қувватлаш учун 100 миллион доллар ажратади.

2022 йилда 100 минг гектар суғориладиган экин майдонлари 400 мингга, 2023 йилда эса яна 100 минг гектар 350 мингга фермер хўжаликларига ижарага берилди. Кишлоқ хўжалиги ва унга алоқадор озик-овкат саноати паст ва ўрта даромадли мамлакатларда иш билан таъминланган дунёдаги энг йирик таъминотчи ҳисобланади. Кишлоқ хўжалиги ва агроозик-овкат тизимидаги юқори ўсиш кишлок меҳнат бозорида ишчи кучига талабни оширишга, ишсизлик ва тўлиқ

бандликни камайтиришга ёрдам беради. Ўсиш омиллар бозорларининг самарали ишлаши, шунингдек, давлат товарларига инвестициялар ва инвестициялар билан боғлиқ бўлган давлат сиёсати билан таъминланиши мумкин (1-расм).

1-расм. Қишлоқ хўжалиги соҳасида ишчи кучи бандлигини таъминлаш схемаси.

Қишлоқ жойларида мавжуд бўлган таълим ва ўқитиш каби давлат сиёсати қишлоқ меҳнати сифатини яхшилайди, бу эса қишлоқ хўжалигида ва хўжалиқдан ташқарида яхши ҳақ тўланадиган иш ўринларини олиш учун қулайроқ бўлади.

Қишлоқ меҳнати сифатининг ошиши қишлоқ хўжалигида ҳам, хўжалиқдан ташқарида ҳам бандлик имкониятларидан фойдаланиш имкониятларини яхшилайди. Фермер хўжалигидаги ишлар қишлоқ хўжалиги фаолияти, масалан, фермер хўжалигини бошқариш, ҳосил йиғиш ёки чорвачилик каби бевосита боғлиқ бўлган бандликни англатади. Қишлоқ хўжалигидан ташқари иш ўринлари қишлоқ хўжалигидан ташқари соҳаларда, жумладан, агробизнес, ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва тадбиркорлик соҳасида бандликни ўз ичига олади. Яхши ҳақ тўланадиган иш ўринлари одамларга юқори турмуш даражасига эришиш, таълим, соғлиқни сақлаш ва уй-жойга сармоя киритиш ва маҳаллий иқтисодий ўсишга ҳисса қўшиш имконини берадиган рақобатбардош иш ҳақи ёки даромадларни тақдиф этади.

Қишлоқ хўжалигида таълим ва кадрлар тайёрлашга устувор аҳамият берувчи давлат сиёсати қишлоқ хўжалиги меҳнати сифатини оширишда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Бу сиёсатлар шахсларни тегишли қўнқима ва малакалар билан жиҳозлаш орқали яхши ҳақ тўланадиган хўжалик ва хўжалиқдан ташқари ишларга киришни осонлаштиради ва шу орқали қишлоқ иқтисодий ривожланишига, қашшоқликни камайитишга ва барқарор ўсишни рағбатлантиришга ёрдам беради. Бирок бундай сиёсатлар қишлоқ жамоаларининг ўзига

ҳос эҳтиёжлари ва муаммоларини ҳисобга олган ҳолда самарали амалга оширилиши, уларнинг таъсирини максимал даражада ошириш ва инклюзив ривожланишни таъминлаш муҳим аҳамиятга эга.

Мақола бўйича хулоса ва тақлифлар (Conclusions/Заключения).

Хулоса қилиб айтганда, GSP+ схемаси Ўзбекистон учун Европа Иттифоқида турли турдаги маҳсулотларни божсиз экспорт қилиш учун муҳим имконият яратди. Бу борада сезиларли ютуқларга эришилган бўлса-да, маҳаллий маҳсулотларни сотувчи корхоналар сонининг қўпайиши ва экспорт қийматининг сезиларли ўсишидан далолат берадики, маҳсулот тоифаларини кенгайтириш ва экспорт ҳажмини ошириш бўйича белгиланган мақсадлар мамлакатимиз томонидан тақдим этилаётган имтиёزلарни максимал даражада оширишга интилаётганини англатади.

Бирок, маҳсулотларни халқаро сертификатлаш каби муаммолар экспортни диверсификация қилишга тўсқинлик қилаётгани билан боғлиқ муаммолар сақланиб қолмоқда. Европанинг ўнта давлати билан сертификатларни ўзаро тан олиш бўйича ишлар олиб борилмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, қишлоқ хўжалиги ва иқтисодий ўсишни таъминлаш учун илм-фан ва халқаро савдо келишувларидан фойдаланишда Ўзбекистон томонидан қабул қилинган комплекс ёндашувни талаб этилади. Халқаро стандартларга мослашиш барқарор иқтисодий ривожланиш ва глобал рақобатбардошликни оширишга қаратилган стратегик мақсадларни шакллантириш Ўзбекистонни жаҳон иқтисодий ландшафтининг фаол иштирокчисига айлантиради.

Ўзбекистоннинг қишлоқ хўжалиги экспортига биринчи навбатда мева, сабзавот, пахта, дон, ёнғоқ ва бошқалар қиради. Мамлакатда органик деҳқончилик ва барқарор амалиётга эътибор қаратилаётгани глобал тенденцияларга мос келади, бу эса экологик жиҳатдан онгли истеъмолчилар ва юқори сифатли маҳсулотларни қидираётган бозорларни жалб қилади.

Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорт географиясини кенгайтириш истикболлари турли омиллар, жумладан, қулай иқлим шароити, ҳукумат ташаббуслари ва сифатли қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига жаҳон талабининг ортиб бораётгани билан боғлиқ истикболли. Қишлоқ хўжалиги хилма-хил ландшафти ва унумдор ерлари билан Ўзбекистон халқаро бозорларда ўз иштирокини сезиларли даражада ошириш имкониятига эга. Мамлакатнинг Марказий Осиё чоррахасида жойлашган стратегик жойлашуви қўшни давлатлар ва ундан ташқарида савдо-сотиқни кенгайтириш учун имкониятлар яратади.

References:

1. Дадабаев, У., & Алиев, Т. (2021). Ўзбекистон ва Германия: ўзаро савдо ҳажмини оширишнинг долзарб масалалари. Общество и инновации, 2(10/S), 157-163.
2. A.Tukhtaev. (2020). The Role of Agriculture in the Export Potential of Uzbekistan. doi: 10.33619/2414-2948/59/19
3. G.Turayeva, A. Burxanov. (2022). Current State of Trade of Agricultural Products of The Commodity Exchange of the Republic of Uzbekistan. doi: 10.54216/fintech-i.010203
4. D.Mamasoatov. (2019). Important features of fruit and vegetable for export potential in uzbekistan. Theoretical & Applied Science, doi: 10.15863/TAS.2019.07.75.56
5. Махмудов, С. (2022). ИҚТИСОДИЙ ТИЗИМДА ЛОГИСТИКА СОҲАСИНИНГ РОЛИНИ БАҲОЛАШ. Iqtisodiyot Va ta'lim, 23 (4), 296–307.
6. Хамдамов, Ш.-Ж. (2022). БАРҚАРОР ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШНИНГ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ. Iqtisodiyot Va ta'lim, 23(Maxsus_son), 19–24. https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_issMaxsus_son/a629
7. A.Stephens. (2023). The Central Asian tiger: Export specialization in Uzbekistan: Opportunities for economic diversification and development. The European Journal of Applied Economics, doi: 10.5937/ejae20-41446
8. L.Eugenia, V. Serova, O.Liefert. (2010) The growing importance of the former USSR countries in world agricultural markets. Agricultural Economics. 41: 65-71.
9. Джалилов, Ф., & Махмудов, С. (2022). МАКРОИҚТИСОДИЙ ЖАРАЁНЛАРДА ЭКСПОРТНИ БАҲОЛАШДА ИМПОРТ АМАЛИЁТЛАРИ ВА ЛОГИСТИКА ХИЗМАТЛАРИНИНГ ТАЪСИРИ. Economics and Innovative Technologies, 10(6), 191–202. https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss6/a20
10. Usmanov Anvar Saidmakhmudovich, Shoh-Jakhon Khamdamov, Samadov Asqarjon Eshonovich, & Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi. (2023). PROBLEMS OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN UZBEKISTAN. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development, 16, 106–110. Retrieved from <https://journalzone.org/index.php/bjgesd/article/view/321>
11. Dadabaev, U. A. U., Isadjanov, A. A., Sodikov, Z. R., Mukhitdinov, S. Z., & Batirova, N. S. (2021). Ways to increase the export potential of agricultural products of Uzbekistan in a pandemic. International Journal of Modern Agriculture ISSN, 2305-7246.

-
12. Maxmudov, S. (2024). O'ZBEKISTONDA EKSPORT HAJMIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI ARDL MODEL ASOSIDA EKONOMETRIK TAHLILINI BAHOLASH . Страховой рынок Узбекистана, 1(6), 11–15. извлечено от <https://insurance.tsue.uz/index.php/journal/article/view/91>
13. Махмудов, . С. . (2023). ЭКОНОМЕТРИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ И ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЭКСПОРТНЫХ ОПЕРАЦИЙ ЧЕРЕЗ ФИНАНСИРОВАНИЕ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ НА ОСНОВЕ МОДЕЛЕЙ ARDL И ARIMA. Economics and Innovative Technologies, 11(2), 243–261. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss2/i25..